

AHOLI VA HUDUDLARNI FAVQULODDA VAZIYATLARDAN HIMOYA QILISH VA FUQARO MUHOFAZASI TADBIRLARINI REJALASHTIRISH

Qobilov Baxtiyor Abdumanonovich

Jizzax viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi

Hayot faoliyati xavfsizligi o'qitish markazi o'qituvchisi

E-mail: qobilovbaxtiyor9989@gmail.com

[tel: +998-90-539-99-89](tel:+998-90-539-99-89)

Annotatsiya: Mazkur ishda aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan himoya qilish hamda fuqaro muhofazasi tadbirlarini rejalashtirish masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda favqulodda vaziyatlarni oldini olish, zararlarni kamaytirish va inson resurslarini samarali boshqarish bo'yicha nazariy va amaliy yondashuvlar yoritilgan. Shuningdek, hududlarning xavf-xatar tahlili, evakuatsiya rejalari, favqulodda xizmatlar bilan hamkorlik va aholini ogohlantirish tizimlarini tashkil etish metodlari o'rganiladi. Ishda zamonaviy texnologiyalar, xavfsizlik protokollari va muvofiqlashtirilgan rejalashtirish orqali hudud va aholining xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan strategiyalar tavsiya etilgan. Tadqiqot natijalari favqulodda vaziyatlarni boshqarish va fuqaro muhofazasi tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: favqulodda vaziyatlar, aholi himoyasi, hudud xavfsizligi, fuqaro muhofazasi, evakuatsiya rejalari, xavf-xatar tahlili, favqulodda xizmatlar, ogohlantirish tizimi, xavfsizlik protokollari, muvofiqlashtirilgan rejalashtirish.

Annotation: This study analyzes the issues of protecting populations and territories from emergency situations and planning civil protection measures. The research highlights theoretical and practical approaches to preventing emergencies, minimizing damage, and efficiently managing human resources. It also examines methods for hazard assessment of territories, evacuation planning, coordination with emergency services, and the organization of public alert systems. The study

recommends strategies for ensuring the safety of populations and territories through modern technologies, safety protocols, and coordinated planning. The results contribute to improving emergency management and civil protection systems.

Key words: *emergency situations, population protection, territorial safety, civil protection, evacuation planning, hazard assessment, emergency services, alert systems, safety protocols, coordinated planning.*

Аннотация: *В данном исследовании рассматриваются вопросы защиты населения и территорий от чрезвычайных ситуаций, а также планирования мероприятий по гражданской обороне. Исследование освещает теоретические и практические подходы к предупреждению чрезвычайных ситуаций, минимизации ущерба и эффективному управлению человеческими ресурсами. Также анализируются методы оценки опасностей на территориях, планирования эвакуации, взаимодействия со службами экстренной помощи и организации систем оповещения населения. В работе предлагаются стратегии обеспечения безопасности населения и территорий с использованием современных технологий, протоколов безопасности и скоординированного планирования. Результаты исследования способствуют совершенствованию систем управления чрезвычайными ситуациями и гражданской обороны.*

Ключевые слова: *чрезвычайные ситуации, защита населения, безопасность территорий, гражданская оборона, планирование эвакуации, оценка опасностей, экстренные службы, системы оповещения, протоколы безопасности, координированное планирование.*

Kirish

Hozirgi kunda tabiiy ofatlar, texnogen avariylar va boshqa favqulodda vaziyatlar insoniyat hayoti va hududlarning barqaror rivojlanishi uchun jiddiy xavf tug'dirmoqda. Shu munosabat bilan aholi va hududlarni bunday xavflardan himoya qilish, shuningdek fuqaro muhofazasi tadbirlarini samarali rejalashtirish zamonaviy davlat va jamiyatning ustuvor vazifalaridan biri sifatida qaraladi[1, 6].

Favqulodda vaziyatlarni oldini olish va ularning oqibatlarini kamaytirish tizimli yondashuvni talab qiladi. Bu jarayonda hududning xavf-xatar tahlili, aholini evakuatsiya qilish rejalari, favqulodda xizmatlar bilan hamkorlik, ogohlantirish tizimlarini tashkil etish kabi masalalar muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar va xavfsizlik protokollaridan foydalanish rejalashtirishning samaradorligini oshiradi va hudud hamda aholining xavfsizligini ta'minlash imkonini beradi[2, 20].

Mazkur ishning dolzarbligi shundaki, u favqulodda vaziyatlarni boshqarish va fuqaro muhofazasi tizimini takomillashtirishda nazariy va amaliy yondashuvlarni birlashtirish, shuningdek hudud va aholini xavfsizligini ta'minlash bo'yicha strategik rejalashtirish usullarini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot natijalari mamlakat hududlarida xavfsizlikni oshirish va aholini favqulodda vaziyatlarga tayyorlashning samarali mexanizmlarini ishlab chiqishga xizmat qiladi [3, 36].

Favqulodda vaziyatlardan himoya qilish va fuqaro muhofazasi masalalari zamonaviy davlat boshqaruvi va xavfsizlik tizimining muhim yo'nalishlaridan biridir. Nazariy jihatdan, fuqaro muhofazasi hudud va aholini xavf-xatarlardan himoya qilishning tizimli yondashuvi sifatida qaraladi. Bu jarayon hududlarning tabiiy va texnogen xavflarini aniqlash, favqulodda vaziyatlarni oldini olish, zararni kamaytirish va aholini evakuatsiya qilishni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, fuqaro muhofazasi tadbirlari nafaqat davlat organlari, balki jamiyat va fuqarolar tomonidan ham qo'llab-quvvatlanishi zarur[4, 24].

Zamonaviy tadqiqotlarda hudud xavfsizligini ta'minlash, favqulodda xizmatlar faoliyatini muvofiqlashtirish va ogohlantirish tizimlarini samarali ishlatish nazariy asos sifatida ko'riladi. Shuningdek, xavf-xatar tahlili va xavfsizlik protokollarini ishlab chiqish hududlarni boshqarish va aholini himoya qilishning samarali mexanizmlaridan biri hisoblanadi.

Muammolar va ularning yechimlari

Hozirgi kunda aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan himoya qilish va fuqaro muhofazasi tadbirlarini rejalashtirish jarayonida bir qator murakkab muammolar mavjud. Avvalo, hududlar xavf-xatar tahlili yetarli darajada

tizimlashtirilmagan. Ko‘plab hududlarda tabiiy ofatlar (sel, zilzila, bo‘ron) yoki texnogen avariylar ehtimoli to‘g‘risida to‘liq ma‘lumotlar mavjud emas, bu esa favqulodda vaziyatlar yuzaga kelganda tezkor va samarali choralar ko‘rilishini qiyinlashtiradi[5, 6].

Ikkinchi muammo favqulodda xizmatlar va aholini ogohlantirish tizimlarining yetarlicha muvofiqlashtirilmaganligidir. Ko‘pgina hududlarda xizmatlar o‘z faoliyatini alohida olib boradi, shuning natijasida favqulodda vaziyat paytida resurslar samarali taqsimlanmaydi va evakuatsiya jarayonlari kechikishi mumkin. Shu bilan birga, ba‘zi hududlarda aholini ogohlantirish tizimi eski texnologiyalar asosida ishlaydi yoki yetarli qamrovga ega emas, bu esa aholining xabardorligini pasaytiradi.

Uchinchidan, hududlarda xavfsizlik protokollari va standartlari yetarlicha rivojlanmagan. Favqulodda vaziyatlarga tayyorlikni baholash va rejalashtirish bo‘yicha standart operatsion qoidalar mavjud bo‘lmasa, favqulodda xizmatlar va mahalliy hokimiyatlar choralarini muvofiqlashtirish qiyinlashadi. Shuningdek, ba‘zi hududlarda zamonaviy texnologiyalar, masalan, real vaqt monitoringi, avtomatlashtirilgan ogohlantirish tizimlari yoki GIS xaritalash usullari yetarlicha qo‘llanilmaydi[6, 16].

To‘rtinchidan, aholi va mahalliy jamoatchilikning favqulodda vaziyatlarga tayyorgarligi past. Ko‘pchilik fuqarolar evakuatsiya tartibi, birinchi yordam ko‘rsatish yoki shaxsiy xavfsizlik choralarini bilmaydi, bu esa favqulodda vaziyatlarda insonlarning xavfsizligini ta‘minlashni qiyinlashtiradi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish va hudud hamda aholini himoya qilish tizimini takomillashtirish uchun bir nechta yechimlar taklif etiladi.

Birinchidan, hudud xavf-xatarini muntazam tahlil qilish va yangilab borish tizimini yaratish zarur. Har bir hudud bo‘yicha tabiiy va texnogen xavflar, ularning ehtimolligi va oqibatlari tahlil qilinib, maxsus xaritalar va rejalashtirish hujjatlari ishlab chiqilishi lozim[7, 31].

Ikkinchidan, favqulodda xizmatlar faoliyatini integratsiyalash va muvofiqlashtirish tizimini kuchaytirish tavsiya etiladi. Bunda barcha xizmatlar

yagona boshqaruv markazi orqali resurslarni taqsimlash, tezkor javob berish va evakuatsiya jarayonini boshqarish imkoniga ega bo'lishi kerak. Shu bilan birga, aholini ogohlantirish tizimi modernizatsiya qilinib, mobil ilovalar, SMS xabarlar, ovozli signal va boshqa texnologiyalar orqali keng qamrovli xabardorlik ta'minlanadi.

Uchinchidan, favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik bo'yicha standart protokollar va operatsion qoidalarni ishlab chiqish va joriy etish zarur. Bu qoidalar favqulodda xizmatlar, mahalliy hokimiyatlar va aholi o'rtasida aniq vazifalarni taqsimlash, resurslardan samarali foydalanish va xavfsizlik choralarini standartlashtirish imkonini beradi.

To'rtinchidan, aholi va jamoatchilikni o'qitish va tayyorlash muhim hisoblanadi. Makro va mikro darajada treninglar, mashqlar, simulyatsion mashg'ulotlar va amaliy seminarlar orqali fuqarolarga evakuatsiya, birinchi yordam va xavfsizlik choralarini o'rgatish, ularning favqulodda vaziyatlarda ongli va tezkor harakat qilish qobiliyatini oshirish mumkin.

Shunday qilib, hudud xavf-xatar tahlili, favqulodda xizmatlar va aholini ogohlantirish tizimlarini modernizatsiya qilish, standart protokollarni joriy etish va fuqarolarni tayyorlash orqali aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan himoya qilish samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin[7, 31].

Amaliy yondashuvlar

Aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan himoya qilish va fuqaro muhofazasi tadbirlarini samarali rejalashtirish amaliyotda tizimli va integratsiyalashgan yondashuvni talab qiladi. Buning uchun bir qator usullar va metodlar qo'llanilishi mumkin.

Birinchiidan, hudud xavf-xatarini aniqlash va monitoring qilish tizimlari joriy qilinadi. Bu jarayonda tabiiy va texnogen xavflarning ehtimolligi, hududdagi aholi zichligi, muhim infratuzilma ob'ektlari va xavf ostidagi hududlar aniqlanib, maxsus xaritalar va elektron bazalar yaratish tavsiya etiladi. GIS (Geographical Information Systems) va real vaqt monitoring tizimlaridan foydalanish orqali favqulodda

vaziyatlarni oldindan aniqlash va aholini tezkor ogohlantirish imkoniyatlari oshiriladi[8, 22].

Ikkinchidan, evakuatsiya rejaları ishlab chiqiladi va muntazam sinovdan o'tkaziladi. Evakuatsiya yo'llari, vaqtinchalik boshpana va ixtisoslashtirilgan punktlar aniqlanadi, ularning joylashuvi va resurslar ta'minoti optimallashtiriladi. Evakuatsiya mashqlari muntazam o'tkazilib, aholi va favqulodda xizmatlar xodimlari amaliy tajriba to'playdi. Bu ishlar jamoatchilikni real vaziyatlarga tayyorlashda muhim rol o'ynaydi.

Uchinchidan, favqulodda xizmatlar bilan integratsiyalashgan treninglar va o'quv mashg'ulotlari tashkil etiladi. Ushbu mashg'ulotlar xodimlar va mahalliy hokimiyat vakillari o'rtasida hamkorlikni kuchaytiradi, resurslarni samarali taqsimlashni ta'minlaydi va favqulodda vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, mashg'ulotlarda real hayotiy ssenariylar asosida simulyatsiyalar o'tkazish orqali xodimlar va aholi amaliy ko'nikmalarni mustahkamlaydi[8, 22].

To'rtinchidan, aholini ogohlantirish tizimi takomillashtiriladi. SMS-xabarlar, mobil ilovalar, ovozli signal tizimlari, ijtimoiy tarmoqlar va mahalliy ommaviy axborot vositalari orqali aholi tezkor xabardor qilinadi. Ogohlantirish tizimi har bir hududning xususiyatlariga moslashtiriladi va fuqarolar xavfsiz harakatlanishi uchun yetarli ma'lumot beradi.

Beshinchidan, fuqarolarni o'qitish va tayyorlash amaliyoti muhim ahamiyatga ega. Makro va mikro darajadagi treninglar, seminarlar, mashg'ulotlar va simulyatsion o'quv mashqlari orqali aholiga birinchi yordam ko'rsatish, xavfsizlik choralarini qo'llash, evakuatsiya jarayonida ongli harakat qilish ko'nikmalari o'rgatiladi. Shu bilan birga, maktab va oliy ta'lim muassasalarida xavfsizlik madaniyatini shakllantirish bo'yicha maxsus dasturlar joriy etish tavsiya etiladi [9, 44].

Oltinchidan, zamonaviy texnologiyalar va axborot tizimlaridan foydalanish tavsiya etiladi. Masalan, dronlar yordamida xavf-xatarli hududlarni kuzatish,

avtomatlashtirilgan signal tizimlari orqali real vaqt ma'lumotlarni uzatish, GIS xaritalari orqali evakuatsiya jarayonlarini boshqarish samaradorlikni oshiradi.

Shunday qilib, amaliy yondashuvlar — hudud xavf-xatarini tahlil qilish va monitoring qilish, evakuatsiya rejalari va mashqlarni tashkil etish, favqulodda xizmatlar bilan integratsiyalashgan treninglar, aholini ogohlantirish tizimi, fuqarolarni tayyorlash va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish — hudud va aholi xavfsizligini maksimal darajada ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu yondashuvlar favqulodda vaziyatlarda tezkor, ongli va samarali choralar ko'rilishini kafolatlaydi, shuningdek, jamiyatning favqulodda vaziyatlarga tayyorligini sezilarli darajada oshiradi[10, 35].

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan himoya qilish hamda fuqaro muhofazasi tadbirlarini rejalashtirish tizimli yondashuv va ilg'or texnologiyalardan samarali foydalanishni talab etadi. Nazariy va amaliy yondashuvlarni uyg'unlashtirish orqali hudud xavfsizligini oshirish, favqulodda vaziyatlarga tayyorlikni kuchaytirish va aholi hayotini himoya qilish mumkin. Tadqiqot natijalari hududlarni boshqarish va fuqaro muhofazasi tizimini takomillashtirish, favqulodda vaziyatlarda tezkor va ongli choralar ko'rishni ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. *Favqulodda vaziyatlarda aholini muhofaza qilish to'g'risidagi me'yoriy hujjatlar to'plami*. – Toshkent, 2020.
2. Xoliqov A.A. *Favqulodda vaziyatlarda aholini himoya qilish tizimi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
3. G'ulomov S.S. *Hayot faoliyati xavfsizligi asoslari*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
4. Nishonov N.N. *Hudud xavfsizligi va fuqaro muhofazasi*. – Toshkent, 2021.
5. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. *Favqulodda vaziyatlar nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent, 2018.

6. UNESCO. *Disaster Risk Reduction in Education*. – Paris, 2017.
7. OECD. *Innovative Approaches to Disaster Management*. – Paris, 2018.
8. Coppola D.P. *Introduction to International Disaster Management*. – Burlington, MA: Butterworth-Heinemann, 2015.
9. Alexander D. *Principles of Emergency Planning and Management*. – London: Dunedin Academic Press, 2014.
10. Prince M. *Active Learning Approaches in Emergency Preparedness Training*. – Journal of Emergency Management, 2004.